

ANNA DZIEDUSZYCKA-MACHNIKOWA

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ OSADY KULTURY CERAMIKI WSTĘGO- WEJ RYTEJ OSADY ENEOLITYCZNEJ W ŻŁOTNIKACH, POW. PROSZOWICE, W 1962 ROKU

W 1962 roku rozpoczęto po raz pierwszy badania na terasie wiślanej we wsi Żłotniki, pow. Proszowice. Stanowisko to jest oddalone o kilkaset metrów od wielokrotnie badanych stanowisk w Igołomi znajdujących się na tej samej terasie wiślanej.

Wykop, o długości 40 m i szerokości 6 m, przecinał lekko ukośnie stok terasy i ciągnął się do miejsca, gdzie z rozpoczęciem ostrzejszego spadku kończyły się ślady osadnictwa. Wykop obejmował 23 obiekty skupiające się nieco intensywniej na płaszczyźnie terasy w pobliżu jej załomu. Górne części niektórych obiektów znajdowały się bardzo płytko w warstwie humusu tak, że niemożliwe były do uchwycenia. Pierwsze zarysy innych ukazały się na głębokości 50 cm, jeszcze inne wyłoniły się z większych zaciemnień na głębokości 60—70 cm. Zaciemnienia, otaczające obiekty na głębokości 70 cm, występowały w liczbie czterech w trzech odcinkach wykopu. Dwa z nich znajdowały się najbliżej skłonu terasy i obejmowały obiekty kultury ceramiki wstęgowej rytej i pewnej eneolitycznej kultury, trzecie, w środkowej części wykopu, oraz czwarte, położone najdalej od skłonu, należały również do tejże kultury z eneolitu. Zarysy pozostałych jam widoczne były wyraźnie na głębokości 50 cm po zdjęciu warstw gleby i podglebia.

Sześć spośród badanych obiektów należało do kultury ceramiki wstęgowej rytej. Miały typowy dla tej kultury kształt i rozmiary. Górne ich części połączone były ponad 20 cm ciemną warstwą kulturową, dołem rozczłonkowały się na poszczególne jamy. Są to: jama nr 2, w znacznej części zniszczona wkopem nowożytnym; jama nr 18, górą łącząca się z jamą nr 20 i jamą, w której złożono pochówek grobu nr 3; oraz jama nr 19. Kształt jam był w przybliżeniu owalny. Dłuższa średnica górą połączonych obiektów waha się od 3—4 m. Dno znajduje się na głębokości około 100 cm. Materiał wypełniający jamy ma charakter typowo osadniczy: węgiel, polepa, kości, skorupy. Wśród form ceramicznych bardzo często występują czarki kuliste z ornamentem rytym; w jamie nr 18 fragment naczynia z ornamentem klutym oraz fragmenty ceramiki z ornamentem typu żeliezowskiego. Ze skorupy tego ostatniego typu wykonano przęślik znaleziony w jamie nr 18.

Drugą grupę obiektów stanowią trzy groby ze szkieletami ułożonymi na boku w pozycji skurczonej. Wydaje się nawet, że zmarły z grobu nr 3 miał pierwotnie związane, zgięte w kolanach nogi. Szkielet ten był nienaturalnie wykręcony. Dolna część ciała ułożona była na prawym boku, górna wraz z głową wykręcona na lewo. Układ ten spowodował pęknięcie kręgosłupa nieco powyżej pasa zmarłego. Szkielety z grobu nr 2 i nr 3 ułożone były na prawym boku. Opisane groby cechuje zupełny

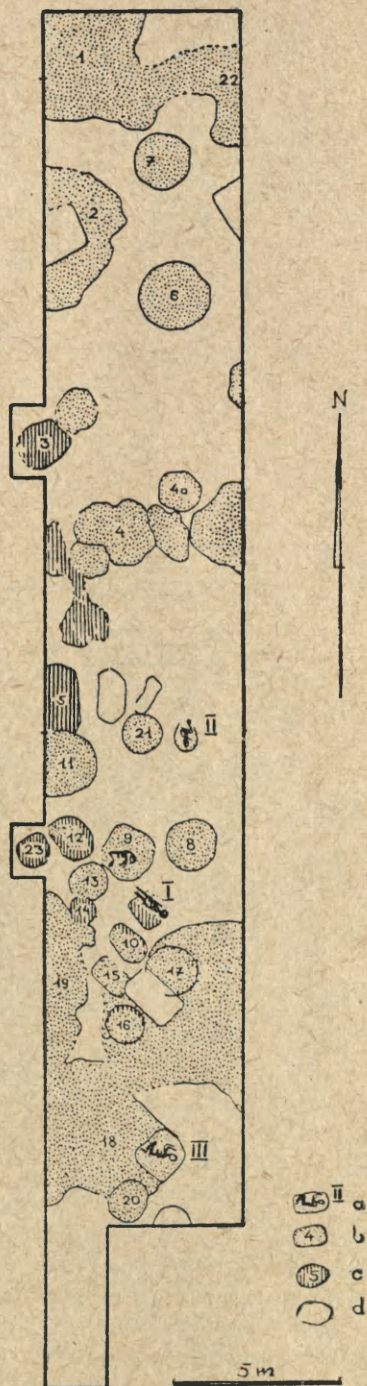
brak wyposażenia. Chronologię ich wyznacza sytuacja stratygraficzna w grobie nr 3. Według niej pochówek przynależał najprawdopodobniej do kultury ceramiki wstęgowej rytej. Zmarły złożony był bowiem w jamie wypełnionej w swej dolnej partii materiałem tej kultury. Jama ta, jak wspomniano wyżej, łączyła się w górnej swej części z sąsiadującymi z nią jamami nr 18 i nr 20 należącymi również do tej kultury. Zmarły złożony był zatem w obrębie jamy przed jej całkowitym zasypaniem. Ze względu na podobieństwo pochówków i bliskie sąsiedztwo można przyjąć, że wszystkie trzy groby należą do tej samej kultury. Potwierdzałyby to znany fakt, że groby kultury ceramiki wstęgowej rytej występują często bez wyposażenia oraz na terenie osad.

Koło grobu nr 1, w pobliżu nóg zmarłego, znajdował się pochówek psa. Materiał w jamie tego grobu oraz usytuowanie wobec grobu człowieka nasuwa możliwość jakiegoś jego związku z pochówkiem ludzkim nr 1. Związek ten jest jednak bardzo hipotetyczny.

Wśród odkrytych na stanowisku w Złotnikach obiektów znajdują się cztery piece o bliżej nie określonej funkcji. Mają one kształt w przybliżeniu owalny, dno płaskie lub lekko wklęsłe, oś dłuższa wynosi 1 do 1,5 m. Na głębokości 50—60 cm znajduje się twarda, gładka, wypalona *in situ* warstwa lessu. Wokół niej wznoszą się resztki również wypalonych ścianek bocznych, będących pozostałościami kopulastego, jak się zdaje, nakrycia pieca. Brak śladów węgla wskazywałby na to, że ogień z pieców został starannie wymięciony. W warstwie leżącej bezpośrednio na wypalonym dnie pieca znajdowały się skorupy kultury ceramiki wstęgowej rytej. Fakt ten oraz okoliczność, że grób 1 zniszczył połowę podobnego obiektu, daje podstawę do wniosków chronologicznych. Jeśli bowiem piece starsze są od grobów, a groby współczesne lub niewiele późniejsze od kultury ceramiki wstęgowej rytej, to piece przynależą najprawdopodobniej również do kultury wstęgowej rytej.

Ryc. 1. Złotniki, pow. Proszowice. Plan wykopu:
a — groby; b — obiekty archeologiczne; c — obiekty ze skupiskiem polepy; d — wkopy nowożytnie

Rys. T. Wenhrynowicz





Ryc. 2. Złotniki, pow. Proszowice:

a — ceramika typu bodrogkerezsturskiego; — k — ceramika wstęgowa ryta;
 — naczynie kultury ceramiki promienistej z grobu głowy bydłacej

Rys. T. Wenhrynowicz

Dużej wagi odkryciem jest znalezienie osady z eneolitycznym materiałem nie zidentyfikowanej dotąd kultury. Dziewięć z dwudziestu trzech przebadanych jam było wypełnionych tym materiałem w połączeniu z dużą ilością polepy, węgla, muszli szczeżui i kości. Wśród ułamków ceramiki znajdują się m. in. formy podobne do tzw. mleczników bodrogkerezsturskich, misy i puchary na pustej nóżce. Z ciekawszych znalezisk w omawianych obiektach wymienić należy połowę zgniecionego naczynia z jamy nr 11,

w którym znajdowały się fragmenty kości z dużej ryby oraz wiórki krzemienne; następnie blaszkę miedzianą z jamy nr 1; odkryty w jamie nr 5 mikrolityczny, igiełkowany zbrojnik krzemienisty, dług. ok. 1,5 cm, wyświecony wyraźnie na jednej krawędzi.

Odkryta tu eneolityczna kultura znana była w Polsce dotąd z kilku znalezisk grobowych, z których jedno pochodzi z sąsiedniej Igołomii, siedem zaś z nieco dalej (lecz również na terasie wiślańskiej) leżących Wyciąż oraz z jam osadniczych w Igołomi.

Ostatnim na szczególną uwagę zasługującym obiektem jest jama nr 7. Znajdowała się w niej rytualnie pochowana głowa krowy. Czaszka, zachowana dość dobrze, pozbawiona była rogów, które, jak się zdaje, były ułamane. Przy czaszce znajdowały się dwa kubki kultury promienistej, jedno większe naczynie baniaste oraz trochę skorup.

Do najważniejszych osiągnięć badań wykopaliskowych w Żłotnikach w r. 1962 należy więc: a) odkrycie osady z materiałem eneolitycznym dotychczas nie wyróżnionym; b) natrafienie na odbiegający od normalnie spotykanych cząstkowy pochówek bydłocy, złożony z samej tylko głowy krowiej, z naczyniami kultury promienistej; c) odkrycie niedużych pieców o nie określonej bliżej funkcji, należących najpewniej do kultury ceramiki wstęgowej rytej; d) przebadanie związanych, jak się zdaje, również z tą kulturą trzech ludzkich grobów szkieletowych.

*Zakład Archeologii Małopolski
IHKM PAN w Krakowie*

ANNA DZIEDUSZYCKA-MACHNIKOWA

REPORT ON THE 1962 EXCAVATIONS OF A DANUBIAN I HABITATION SITE AND OF AN ENEOLITHIC SETTLEMENT AT ŻŁOTNIKI, DISTRICT OF PROSZOWICE

The investigations of the Vistula terrace at the village of Żłotniki, district of Proszowice, were started in 1962. The excavation trench measuring 40 m by 6 m has revealed outlines of 23 objects which formed three groups each more removed from the slope of the terrace.

Six objects attributable to the Danubian I culture had very typical sizes and shapes, being interconnected in their upper parts and forming separate pits in the lower. The diameter of the pits measured between 3 and 4 m, while the bottom reached 100 cm below the surface. The pits contained charcoal, burnt clay, bones and potsherds bearing linear decorations, stroke ornaments (1 sherd) and decorations of the Żeliezovce type.

Apart from traces of habitation we have discovered three Danubian I burials containing contracted skeletons without any grave goods. One skeleton had been buried in a Danubian I pit before it was filled up. Near the foot of another body a dog's burial has come to light.

Four small ovens (1—1,5 m long), oval in shape, seem to belong to the Danubian I culture. They were domed and on their burnt off bottoms a few Danubian I potsherds were found. One oven was intersected by one of the above described graves.

A particularly important discovery was made at Żłotniki where pottery typical of the Bodrogkeresztur culture has been revealed in nine objects located on a habitation site. So far this is a unique find in Poland.

Among the objects unearthed in 1962 only one is attributable to the Radial Decorated pottery or Baden culture. This is a cow's head burial with three vessels as grave goods.